

Іван Климишин
доктор фіз.-мат. наук,
академік АН ВШ України,
професор Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника,
професор Івано-Франківської Теологічної Академії
Греко-Католицької Церкви,
м. Івано-Франківськ

**17 січня 2013 року виповнилося
80 років
Івану Антоновичу Климишину —
талановитому вченому-астрофізику,
видатному педагогу та автору багатьох
наукових та науково-популярних видань
(а таких добігає майже 100).
Мала планета №3653
названа його іменем.
Редакція "Світогляду" вітає
Івана Антоновича з цією знаменною
датою та зичить ювіляру доброго
здоров'я та творчої наснаги
ще на довгі роки життя!
У цьому числі журналу подаємо статтю
І.А. Климишина та його прохання
до колег та читачів журналу
обговорити актуальні теми сьогодення.**

Про світогляд у "Світогляд"

❗ Буває — до 80 доживаємо". Щасливо ж трапляється декому нагода "сказати щось" публічно — перед зустрічю з тою, що з косою. На жаль — залізною... Тож я дякую журналу "Світогляд" за таку можливість. І, оглядаючись на цю вельмишановну леді, давайте будемо "тут і сьогодні", на цих сторінках, нелицемірні.

"Шеф-редактор сказав: у номері буде йти мова про Климишина". Не про мене, в минулому — хлопчині з найглухішого села, який кудись там видряпався (і аж "старик Зельдович нас заметил"...) і який ніколи та ні на що не претендував. Навіть на ту зливу негативу, що десь там є в Інтернеті: "як це так, адже лише найбільші дурні у наш час б'ють перед попами лобом підлогу"... Повторюся: не про мене, а про проблему — "лише трішечки" мою...

Адже тут, "як не крути", — драма велика. Бо аж Папа Іван Павло II сказав: "Європа живе так, ніби ніякого Бога нема". То про що може бути мова на нашому одвічно розхристаному Дикому Полі? ...Тому, давайте, — не про мене, а про ті проблеми, якими і я, недолугий, переймався...

Але "якщо мені дозволено" пропонувати, я був би радий "зустрітися на сторінках журналу" з тими, хто аж уважав за

необхідне "прилюдно" обговорювати світоглядні проблеми, заходячи (як я вважаю) за грані своєї компетенції. То натякаючи на "корозію свідомості" в таких недолугих ("бо віруючі"), як ото я, то жаліючи, що в них (і в мене) аж якісь наукові ступені є. І я пожалів, що ступінь доктора наук у далекому 1971-му (тоді — ледве очухавшись від "анти туберкульозних коктейлів") отримав у Московському університеті. А то, "будь він Київський", шпурнув би їм під ноги той диплом...

На сторінках журналу триває серйозна дискусія на тему "є Творець світу, чи Його нема?". Але й ще: кожній окремо взятій дитині — "легше в цьому світі жити з Богом чи без Нього?", формуватися як особистість, орієнтуючись на які імперативи — наших дідів-прадідів чи якихось куцих-рогатих?..

Щодо мене — то я вже все сказав. Зокрема, у книжечці "Збагнути світ і себе в ньому", написаній на замовлення Міносвіти ... "давним-давно". Думаю, упорядники журналу щось звідти "витягнуть". Як і з книжечки "Вчені знаходять Бога".

Тут — хіба декілька реплік "на актуальну тему".

Склалося так, що упродовж останніх десяти років чотири рази найповажніші вчені "виносили" на шпальти газет оте дуже немиле для багатьох у нас слово — **БОГ**.

Ось газета "Україна молода" 6.10.2006 у статті "Всесвіт у пелюшках" повідомляє: "*Нобель*" ученим (*Джону Мазеру та Джорджу Смуту*), яким вдалося "*побачити Бога*". Саме так заявив *Дж. Смут* на засіданні Американського фізичного товариства ще 1992 р.: "*Якщо ви релігійні, то, прошу, ось фото Бога*". А воно ж йшлося "*усього лише*" про флуктуації космічного радіовипромінювання на небесній сфері, зареєстровані штучним супутником COBE. Тобто — "*усього лише*" про коливання (згущення речовини та розрідження) за певних, як кажемо, фізичних умов.

Ще один, у наші дні, "*гарантований Нобель*" очікують керівники справді грандіозного проекту пошуку "*бозона Гігса*" (та й сам *Пітер Гігс*, який його "нааявність" у системі елементарних частинок передбачив ще 1964 р., — нехай і йому щастить!). Бо ж ось "днями буквально", 4.07.12 ЗМІ повідомили: фізиками "*зарєєстровано частинку Бога*". Чи збережуться ці уявлення у струнній 10-вимірній космомікрофізиці? Побачимо.

У березні 2008 р. ТБ, радіо і преса інформували, що польський учений-космолог (і теолог) *Міхал Геллер* отримав Темплтонівську премію за те, що (слова в деяких ЗМІ) записав формулу Бога (формулювання Комітету таке: за дослідження, які привели "*до важливих проривів у релігійних концепціях, а також розширили горизонти науки*"). Сам же *Геллер* пояснював: йдеться про всю сукупність формул сучасної фізики.

І ще: "Україна молода" 26.10.10 опублікувала інтерв'ю з академіком *Я.С. Яцкієм*, в якому він зазначив: "*Я не вірю в те, що Бог створив Землю, що Бог створив Всесвіт*". І нижче: "*... а що було з самого початку? А нічого! І це ніщо — найбільша загадка... І чому була ця нульова точка? Зараз ніхто на це не відповідає. А сказати, що все це створив Бог — найпростіше*".

Для дуже й дуже багатьох тема співвідношення "*віра — розум*", "*наука — релігія*" винятково важлива. Тому рекомендуємо кожному "*вже тепер і без зволікань*" стягнути з Інтернету російськомовну книгу болгарського вченого *Тихомира Димитрова* "Вони вірували в Бога: п'ятдесят Нобелівських лауреатів та інші великі вчені". А ще матеріали Всесвітнього Російського Народного Собору (18-20 березня 1998 р.). Вдуматися, зокрема, у сказані там слова Президента РАН академіка *Ю.С. Осипова*. Хоча би в ось ці: "*Не випадково багато природодослідників і математиків, розпочавши свої дослідження як люди невіруючі, кожен своїм шляхом, по-різному, але приходили врешті-решт до віри...*".

У наш час проблема "*вірувати чи не вірувати*" є "*річчю інтимною*". Це — дуже й дуже особисте, хто заперечить? І до цього маємо ставитися з повагою — усі і щодо кожного. Але в наведених тут чотирьох випадках "*віддзеркалюються*" важливі грані нашого "*світосприймання*", які потребують обговорення! "*То давайте!*".

Відомий фізик *Пол Девіс*, також лауреат Темплтонівської премії ("у грошовому еквіваленті" це завжди більше від Нобелівської...), у книжці "Простір і час у сучасній картині Всесвіту" написав: "*Ми далеко відійшли від біблійного тлумачення створення світу... Людина, створивши у своєму егоцентризмі антропоморфне божество, прирекла його тим самим на послідовне відсторонення від усього, що має відношення до матеріального світу. Приписати дії Бога "створення" світу (навіть якщо таке було) — означає потрапити в пастку...*".

Справді, чи так уже багато років минуло від згаданого *Р. Фейнмана*: "*В часи Кеплера деякі люди вважали, що позаду планет сидять ангели, махають крилами і штовхають*

планети по орбіті"? В Бібліотеці ім. Салтикова-Щедрина в Петербурзі зберігається рукопис, де є уточнення: "*Перше небо, Луна, рухає Гавриїл, ... четверте — Сонце — рухає Михаїл...*".

Звиклим чи не для всіх є "*графічне відображення*" процесу "*створення світу*", що його талановито "*відобразив*" *Юліус Шнорр фон Карольсфельд* своїми грав'юрами "*Творення світу*". Оглядаючи їх, маємо пригадувати слова молитви, яку стиха читає священник на Літургії, коли хор співає "*Достойно і праведно є...*": "*Бо Ти — Бог Несказаний, Недовідомий, Невидимий, Незбагнений і Всюдисущий... Ти з небуття нас до існування привів...*". Як і слова з книги пророка Ісайї (55:8-9): "*Бо Мої думки — не ваші думки, і дороги ваші — не Мої дороги... Бо так, як небо вище від землі, так Мої дороги вищі від доріг ваших і думки Мої вищі від думок ваших*". Як, зрештою, сказане апостолом *Павлом* в Ареопагу в Афінах (Дії, 17: 24 — 31): "*Бог, що створив світ і все, що в ньому, Він, будиши Владикою неба і землі, не живе у рукотворних храмах, ані не приймає служби з рук людських, немов би Він потребував чогось, даючи усім життя, дихання і все... Він від кожного з нас недалеко. У Ньому бо живемо, рухаємося й існуємо...*".

Доводиться констатувати: сьогодні астрономи налічують у навколишньому Всесвіті більше ста мільярдів галактик — велетенських зоряних систем, у кожній з яких — від 100 до 300 мільярдів зір. І, не виключене, — принаймні навколо кожної з мільйона із них кружляє планета, на якій — такі ж, як і на Землі (або як завгодно інакші) форми життя.

Тож для мене Бог — Пантократор (як назвав Його *Ньютон*): Володар тої незліченності Світів. Водночас, як незбагненно Всемогутній, Він дає життя усім. І ми таки в Ньому живемо й існуємо...

Тож — чи міг, "*чи мав право*" *Я.С. Яцків* сказати оте "*не вірю, що Бог створив Землю*" чи аж "*створив Всесвіт*". Мав! Бо тут розмова "*на грані відриву від отої антропоморфності*"! Так, є (для декого, "*може бути*") Він — Бог, Творець. Але ж не той, хто, скажемо найпримітивніше, ліпить горщики з глини (чи "*аж*" нашу Землю)! Він — Великий Будівничий, Архітектор, Надінтелект, Законодавець, який встановив усю сукупність законів, що "*керують*" отою самобудовою, визначають напрями розвитку, зокрема, і нашого Всесвіту та його окремих частин. Він задав і початкові умови. А це "*як кажуть в Одесі*" — дві різні речі.

Усі зусилля науки в останні декілька сотень років спрямовані на відкриття цих законів і їхнього взаємозв'язку. "*Усього лише*" — законів!

Як знаємо, *Ейнштейн* запитував: "*Чи мав Бог вибір, коли творив Всесвіт?*". Це якраз — про вибір початкових умов! А це питання, — за межами встановлених нами законів розвитку в часі отого невеличкого "*уламка*" Світу, доступного для наших досліджень! Напевно — Він цей вибір мав. І вибрав Він саме такі "*параметри задачі*", щоб у цьому світі могла існувати Земля з усім розмаїттям життя на ній! Як тут не згадати оте *Стівена Хокінга*: "*... багато вчених, розмірковуючи про граничні умови, не можуть позбутися відчуття, що все це понахує метафізикою і навіть релігією...*". А що тут вдієш? Хіба, не обдумавши усе як слід, Нобелівський лауреат *Вольфганг Паулі* зазначив: "*Межі всіх природничо-наукових методів там, де з'являються питання про походження?*"

Однак, погоджуючись із першою тезою згаданого інтерв'ю *Я. Яцківа*, доводиться сказати, що друга — "*а що було на початку?*" з отим "*найпростіше*", нікому нічого позитивного не дає. Біда не в тому, що всі такі "*резюме*" швидше нагадують дискусію про можливість створення вічного двигуна. Вони усього лише сіють сум'яття в головах "*тих, які малі як діти*"...

Мусимо сприйняти оте Нобелівського лауреата **Юджина Вігнера**: "Світ дуже складний, і людський розум явно не в змозі повністю його збагнути"... А якщо сам не збагнув, то великим гріхом є твердити щось руйнівне для світогляду "тих малих" ...

Є вкрай важливе питання, яке поставив **Річард Фейнман** на Міжнародному симпозиумі до 400-річчя Галілея: "Якою є і якою має бути роль наукової культури в сучасному суспільстві?". Про наявне провалля між ученими і "ненауковим середовищем" говорив Нобеліант російський академік **В. Гінзбург**: "... у наші дні передній фронт фізики просунувся далеко вперед і виявився відділеним від людини із середньою освітою або від інженера широкою смугою, замінованою величезним фактичним матеріалом і математичними формулами. На здолання цієї смуги потрібні роки праці навіть для людей із великими здібностями".

Продовжимо цитувати **Фейнмана**: "Час від часу ми намагаємось передати людям, які далекі від науки, сучасну наукову картину природи, однак неминуче терпимо невдачу. Бо тим, хто не знає математики — цієї універсальної мови природи, важко осягнути її справжню глибоку красу. Виходу не видно. Жодними інтелектуальними доведеннями неможливо передати глухому відчуття музики... А ще: "на пальцях" неможливо передати наукове розуміння природи людині "іншої культури" (тобто гуманітаріям)... Абсолютна більшість людей не розуміє науковий світ, в якому вони живуть, і образливе те, що їх це не турбує...". Він же визнав за необхідне зауважити: "... я далекий від думки піддавати сумнівам "глибші ідеї релігії", бо це було б помилкою". Аналогічно американський фізик і філософ **Г. Маргенау** зауважив: "... я не вірю, що суперечка між релігією і наукою вже вирішена в космологічній царині. Я також не вірю в те, що ця суперечка взагалі буде коли-небудь вирішена". Ефектно висловився і **Мічіо Кайку** у книжці "Гіперпростір": "Священники співають латиною священні тексти, які заледве хтось розуміє. Тим часом фізики "співають" ще менш зрозумілі струнні рівняння. Віру у всемогутнього Бога підмінено вірою у загальну теорію відносності...".

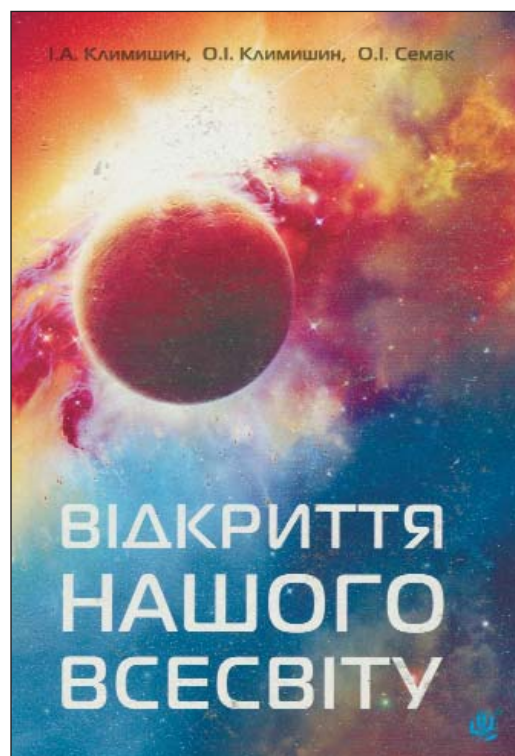
Якби ж то! Це десь на початку 20-х років минулого століття на нашій планеті, як це уявляв англієць **Артур Еддінгтон**, було усього двоє людей, які знали ЗТВ і розуміли її глибинну суть — **Ейнштейн** і він. У наш час для дуже багатьох ця теорія цілком уже збагненна. І — "дуже й дуже своєчасно". Бо "на порядку дня" математично незрівнянно складніша теорія, за якою наш світ насправді має не три, а десять просторових вимірів, з них три "явні", сім же — "приховані". І про все в ньому нехай тут розкажуть фізики!

А головне — нехай розтлумачать нам усім, як вони сприймають сказане відомим американським ученим **Стівеном Мейсром**: "Упродовж усього XIX століття вчені вважали, що існують два основні фактори — матерія та енергія. На початку XX століття з'явився третій наріжний камінь, з яким повинна рахуватися наука, — це інформація. Коли ми маємо справу з біологією століття інформації, виникає й міцнішає розуміння того, що молекула ДНК є реальним доказом розуму, реальним доказом інтелекту". Де те, що може бути поясненням лише за допомогою уявлень про розумний задум? І ще: "Відомо, що розумні істоти можуть створювати інформаційно насичені системи. Наші (взагалі людські) докази ґрунтуються не на тому, чого ми не знаємо, а на тому, що ми знаємо про причинно-наслідкову структуру світу. Нам невідомі природні причини появи інформації. Цей процес не можна пояснити з матеріалістичної позиції, — у всякому разі, це не природний добір, не процеси самоорганізації і не випадковість. Нам, однак, відомий один фактор, справді здатний породжувати інформацію, й цей фактор — розум. Тому, коли люди з наявної інформації в ДНК роблять висновки

про наявність задуму, вони, з погляду історичної науки, доходять правильного й очевидного висновку. Коли ми знаходимо інформаційно насичену систему в клітині, точніше, в молекулі ДНК, ми можемо зробити висновок, що вирішальну роль у появі такої системи відіграв розум". І цим — усе сказано!

Отже — Творець, Надінтелект. А що тут — царица біології. Багатьом відома моя участь в "актах" групи "Розумного задуму" (звернення ще 2005 р. до "владу мавших", а ще аж до судових органів), то додаю оте англійського філософа **Карла Поппера**: "Дарвінізм — не наукова теорія, яку можна перевірити, а метафізична програма... Я не думаю, що дарвінізм може пояснити походження життя... Викладати в державних школах одну з протилежних теорій, цілковито відкидаючи іншу, недопустимо в суспільстві плюралістичної демократії. Учні і студенти повинні бути ознайомлені з обома точками зору, з обома системами аргументації".

А в нас як? Тож про все це і прочитаймо на сторінках цього ось поважного журналу, адже і сама назва його — зобов'язуюча....

P.S. "Дорогий Ярославе Степановичу!

Намагався швидше підготувати свій внесок у журнал. Сподіваюся, що редакція запропонує кільком поважним особам висловитися на заторкнуті (як і не згадані) теми.

Висилаю Карту і книгу "Відкриття нашого Всесвіту". Влітку 1989 р., коли моя мама доживала останні тижні, і мені доводилося по кілька годин щодня сидіти біля неї, я давав вказівки старшій дочці, звідки, що, в якому порядку брати для "монтування" тексту. Але видавництво "Молодь", замовивши роботу, книгу видати не змогло. Згодом "Академія", куди я передав 1-й примірник, загубила (?) його. А над 3-м важко поглумилися земляки, пошматувавши його понад мислиму міру. Врятувала все, склеюючи фрагменти, поновлюючи і доповнюючи текст, уже менша дочка...

Всім, кому цікава книжка, можуть звернутися до київського представника Тернопільського видавництва "Богдан" (де вийшла моя книжка у 2012 р.) — **Будного Богдана Євгеновича** (067-678-04-49).

Здоров'я і щастя усім читачам "Світогляду".

I.A. Климишин, 28.08.2012р."